31/03/2021

“Ο Διχασμός του Γένους. Εθναρχία, Γένος, ανασύνταξη”

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου

Με την ευκαιρία της Επετείου της Επαναστάσεως του 1821, ο Σεβ. Μητροπολίτης Ναυπάκτου κλήθηκε να απαντήσει σε ερωτήσεις της δημοσιογράφου του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Εκκλησίας της Ελλάδος, Κατερίνας Χουζούρη, και αυτή η συζήτηση έγινε προφορικά την 17η Φεβρουαρίου 2021.

Το θέμα της συζητήσεως ήταν «ο διχασμός του Γένους: Εθναρχία, Γένος, ανασύσταση», και ετέθησαν πολλά θέματα, όπως: –οι ενωτικοί και ανθενωτικοί πριν την υποδούλωση της Πόλεως στους Οθωμανούς, –η κατάσταση της Πόλεως πριν την Άλωσή της το 1453, –ο πρώτος Πατριάρχης του Γένους Γεννάδιος Σχολάριος και τα προβλήματα που αντιμετώπισε, –ο Πατριάρχης Ιερεμίας ο Β΄, –η προσφορά του Πατριαχείου κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας, –η στάση του Οικουμενικού Πατριαρχείου έναντι του Ρωμαιοκαθολικισμού και του Λουθηρανισμού, –η διείσδυση στον ορθόδοξο χώρο των δυτικών ιεραποστόλων μισιοναρίων, –ο δυτικός διαφωτισμός και ο ορθοδόξος φωτισμός, –ο διχασμός του Γένους μας κατά την διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης και μετά από αυτήν, –η κένωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Η συζήτηση αυτή απομαγνητοφωνήθηκε και προσφέρεται ως μια μικρή αναφορά στην προσφορά της Εκκλησίας, τόσο κατά την Τουρκοκρατία, όσο και κατά την Επανάσταση του 1821, που πολλοί σήμερα επιμένουν να αγνοούν.

Δησιογράφος Κατερίνα Χουζούρη:

Στό πλαίσιο τοῦ δεύτερου ἀφιερώματος στήν ἐπέτειο τῶν 200 ἐτῶν ἀπό τήν ἔναρξη τῆς Ἐπανάστασης καί τή σειρά τῶν ἐκπομπῶν ἀνάμεσα στήν Ἅλωση καί τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, σήμερα, ἀγαπητοί ἀκροατές, τό θέμα τῆς ἐκπομπῆς εἶναι «Ὁ διχασμός τοῦ Γένους, Ἐθναρχία, Γένος, ἀνασύνταξη».

Προσκεκλημένος εἶναι ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου κ Ἱερόθεος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀσχοληθῆ καί ἔχει γράψει γι’ αὐτά τά θέματα.Νά καλωσορίσουμε, ἀγαπητοί ἀκροατές, τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου τόν κ. Ἱερόθεο καί νά τόν εὐχαριστήσουμε θερμά γιά τήν συμμετοχή του στό μεγάλο ἀφιέρωμα πού πραγματοποιεῖ τό ραδιόφωνο τῆς Ἐκκλησίας.

Σεβασμιώτατε, Σᾶς εὐχαριστοῦμε πολύ γι’ αὐτή τή δυνατότητα πού ἔχουμε νά συζητήσουμε αὐτά τά θέματα. Νά δοῦμε λίγο τα πράγματα ἀπό πολύ νωρίς, γιατί ἔχει τή σημασία του, γιά νά μπορέσουμε νά καταλάβουμε ἀκριβῶς κάποιες μεταγενέστερες καταστάσεις καί ζητήματα. Θά θέλατε νά ξεκινήσουμε λίγο ἀπό τό πρόβλημα πού δημιουργήθηκε μέ τούς ἑνωτικούς καί ἀνθενωτικούς. Τί ἀκριβῶς γίνεται καί τί σημαίνει αὐτό, ἄν θέλετε, γιά τήν πορεία τοῦ Ἔθνους καί τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας;

Μητροπολίτης Ναυπάκτου Ἱερόθεος:

Ἦταν σέ πολύ ἄσχημη κατάσταση. Ἡ παλιά ἔνδοξη Αὐτοκρατορία ἦταν στήν πλήρη

παρακμή της. Αὐτά τά περιγράφει μέ ἕναν πολύ ρεαλιστικό τρόπο ὁ Στῆβεν Ράνσιμαν σέ δύο βιβλία του, ὅπως «Ἡ Ἅλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως», «Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐν Αἰχμαλωσίᾳ» κλπ. Θά πῶ γιά τήν κατάσταση αὐτή πρῶτον ἀπό ἐθνικῆς πλευρᾶς καί ὕστερα ἀπό ἐκκλησιαστικῆς πλευρᾶς.

Ἀπό πλευρᾶς ἐθνικῆς ἡ τότε Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία δεχόταν πιέσεις καί ἀπό ἀνατολή καί ἀπό δύση. Ἀπό τήν ἀνατολή οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι μετά τήν μάχη τοῦ Ματζικέρτ τό 1071 ἄρχισαν νά καταλαμβάνουν διαδοχικά ὁλόκληρη τήν Μικρά Ἀσία καί τήν Θράκη, ὁπότε οἱ Ὀθωμανοί παραμονές τῆς Ἁλώσεως ἦταν ἔξω ἀπό τά τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀπό τήν δύση μέ τήν Δ΄ Σταυροφορία τό 1204 οἱ Φραγκολατίνοι κατέλαβαν τήν Κωνσταντινούπολη καί πολλές ἄλλες περιοχές, ὁπότε ἄρχισε ἡ Φραγκοκρατία. Ἐλευθερώθηκε μέν ἡ Κωνσταντινούπολη τό 1261, ἀλλά ἦταν πιά ἡ σκιά τοῦ ἑαυτοῦ της.

Ἀπό βορρᾶ οἱ Σλαῦοι κατέρχονταν καί κατελάμβαναν διάφορες περιοχές. Μάλιστα τόν 14ο αἰώνα ὁ Στέφανος Δουσάν εἶχε καταλάβει σχεδόν ὅλη τήν Μακεδονία καί παρά λίγο θά καταλάμβανε καί τήν Κωνσταντινούπολη.

Ἐπί πλέον ἐμφανίζονταν διάφορες πανδημίες, ὅπως ἡ πανούκλα, ὁ μαῦρος θάνατος τό 1347, πού ἐξόντωσε τό 1/3 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐπομένως, ὅλα αὐτά ἀποδυνάμωσαν τόν πληθυσμό τῆς Αὐτοκρατορίας, οὐσιαστικά παρέμεινε μόνον ἡ Κωνσταντινούπολη, καί ὁ ἑλληνικός πληθυσμός τῆς Πόλεως τίς παραμονές τῆς Ἁλώσεως ἀνερχόταν περίπου στίς 50.000 κατοίκους.

Εἶναι χαρακτηριστκό ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, κατά τήν πολιορκία τῶν Ὀθωμανῶν ἔδωσε ἐντολή στόν γραμματέα του Φραντζῆ νά κάνη ἀπογραφή τῶν ἀνδρῶν μαζί μέ τούς μοναχούς πού θά μποροῦσαν νά φέρουν ὅπλα. Ὅταν ἀνεκοίνωσε στόν Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο ὅτι ὑπῆρχαν μόνον 4.983 Ρωμηοί καί 2.000 περίπου ξένοι, τότε ἐκεῖνος ἐξεπλάγη καί εἶπε στόν Φραντζῆ νά μήν ἀνακοινώση αὐτό τό γεγονός στόν κόσμο γιά νά μή πανικοβληθοῦν. Ἀντίθετα ἔξω ἀπό τά τείχη τῆς Πόλεως ἦταν 80.000 Ὀθωμανοί.

Ἀπό ἐκκλησιαστικῆς πλευρᾶς ὑπῆρχε ἀντιπαλότητα μεταξύ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί Λατίνων. Κυρίως ἀπό τόν 11ο αἰώνα, πού ἔγινε τό πρῶτο Σχίσμα, μέχρι τήν Δ΄ Σταυροφορία. Ἐπίσης, αὐτή ἡ ἀντιπαλότητα αὐξήθηκε μέ τίς συζητήσεις μεταξύ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καί τοῦ Βαρλαάμ, ὅπως ἐπίσης καί μέ τίς προσπάθειες ἑνώσεως μεταξύ τῶν Ὀρθοδόξων καί τῶν Λατίνων, ὅπως ἦταν ἡ Σύνοδος στήν Φερράρα-Φλωρεντία τό 1438-1439.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι τήν κρίσιμη αὐτή περίοδο, δηλαδή τίς παραμονές τῆς Ἁλώσεως, δέν ὑπῆρχε Πατριάρχης. Ὁ Γρηγόριος Γ΄ Μάμμας πού ἦταν ἑνωτικός εἶχε παραιτηθῆ τό 1450 καί εἶχε πάει στήν Ἰταλία. Τότε ἀπεστάλη τό 1452 ἀπό τόν Πάπα ὡς Καρδινάλιος ὁ Ἰσίδωρος πρώην Κιέβου, ὡς Λεγάτος στήν Κωνσταντινούπολη.

Μάλιστα πρέπει νά γνωρίζουμε ὅτι στίς 12 Δεκεμβρίου τοῦ 1452 ἔγινε ἐπίσημη Λειτουργία στήν Ἁγία Σοφία μέ τήν παρουσία τοῦ Αὐτοκράτορα, τοῦ Καρδινάλιου Ἰσίδωρου, στήν ὁποία μνημονεύθηκε ὁ Πάπας καί διαβάστηκαν οἱ ἀποφάσεις τῆς ἕνωσης τῶν Ἐκκλησιῶν στήν Φλωρεντία. Οἱ ἀνθενωτικοί δέν συμμετεῖχαν σέ αὐτή τήν θεία Λειτουργία.

Μόνον τό τελευταῖο βράδυ πρίν τήν Ἅλωση, πού ἔγινε ἡ τελευταία θεία Λειτουργία, ἡ πίκρα εἶχε παραμεριστεῖ καί ὅλος ὁ λαός εἶχε ἔρθει στήν Ἁγία Σοφία νά ἐξομολογηθῆ, νά κοινωνήση, ἀδιαφορώντας, ὅπως λέγει ὁ Ράνσιμαν, «ἄν τήν Κοινωνία θά τοῦ τήν ἔδινε Ὀρθόδοξος ἤ Καθολικός».

Πρόκειται γιά τραγική κατάσταση, ἡ ὁποία προηγήθηκε τῆς Ἁλώσεως.

Κ.Χ.: Ἄρα, Σεβασμιώτατε, δέν θά ἦταν ὑπερβολικό νά ποῦμε ὅτι εἶναι τραγική ἡ κατάσταση λίγο πρίν τήν Ἅλωση. Σεβασμιώτατε, σέ αὐτήν τήν κατάσταση, λοιπόν, πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ αὐτοκρατορία τόν κίνδυνο πού ἔρχεται ἀπό ἀνατολάς;

ΝΙ: Τό βασικό εἶναι ὅτι χρόνια πρίν ἀπό τήν Ἅλωση ὅλοι ἔβλεπαν ὅτι ἐρχόταν ἡ καταστροφή στήν ἀπομείνασα τότε Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία, ὅλοι ἔβλεπαν ὅτι πλησιάζουν οἱ Ὀθωμανοί καί φυσικά γίνονταν πολλές συζητήσεις γιά τό τί πρέπει νά κάνουν γιά νά διασώσουν τήν πρωτεύουσα τῆς Αὐτοκρατορίας ἀπό τόν ὄλεθρο.

Τότε διατυπώθηκαν τρεῖς προτάσεις γιά τήν διάσωση τῆς Πόλεως, πού ἐκπροσωποῦσαν τρία βασικά ρεύματα.

Τό πρῶτο ρεῦμα ἐκφράσθηκε ἀπό τόν Μητροπολίτη Νικαίας Βησσαρίωνα, ὅτι ἡ Αὐτοκρατορία θά σωζόταν ἄν ὑποτασσόταν ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία στόν Πάπα καί ἐκεῖνος ἔστελνε δυνάμεις γιά νά ἀναχαιτίσουν τούς Τούρκους, καί αὐτό σήμαινε τήν ἕνωση τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ τό Βατικανό.

Τό δεύτερο ρεῦμα ἐκφράσθηκε ἀπό τόν Γεώργιο Γεμιστό Πλήθωνα, ὁ ὁποῖος πρότεινε νά ἐπιστρέψη τό Κράτος στά ἀρχαῖα πλατωνικά πρότυπα μέ διάφορες μεταρρυθμίσεις. Ὁ ἴδιος ἦταν πλατωνιστής φιλόσοφος. Ἦταν ἕνα οὐτοπιστικό σχέδιο.

Τό τρίτο ρεῦμα ἐκφράσθηκε ἀπό τόν Γεώργιο Γεννάδιο – Σχολάριο, ὁ ὁποῖος

ἐξέφραζε καί τίς ἀπόψεις τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, Μητροπολίτου Ἐφέσου, ὁ ὁποῖος πίστευε ὅτι τό Γένος γιά νά σωθῆ ἀπό τήν καταστροφή ἔπρεπε νά στηριχθῆ στίς δικές του πνευματικές δυνάμεις, ὅπως ἐκφραζόταν ἀπό τήν διδασκαλία τῶν ἡσυχαστῶν Πατέρων.

Ἀπό τά τρία αὐτά ρεύματα τελικά ἡ ἱστορία δικαίωσε τήν ἀπόφαση τοῦ Γενναδίου Σχολάριου, ὁ ὁποῖος ἔγινε καί ὁ πρῶτος Πατριάρχης τοῦ ὑποδούλου Γένους καί ἐφήρμοσε στήν πράξη τήν διάσωση τῆς Ὀρθοδόξου Παραδόσεως, γιατί μέσα ἀπό αὐτήν τήν παράδοση θά μποροῦσα νά ἀντιμετωπίσουν καί τούς ἐξωτερικούς κινδύνους. Τελικά αὐτό τό ρεῦμα ἦταν τό πιό ρεαλιστικό καί σωτήριο γιά τό Γένος, γιατί τό διαφύλαξε καθ’ ὅλη τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, ὥστε νά μή χάση τήν ἐκκλησιαστική παράδοση, τήν ἑλληνική γλώσσα καί ὅλο τόν ρωμέϊκο πολιτισμό.

Κ.Χ.: Σεβασμιώτατε, νά μείνουμε λίγο στόν πρῶτο Πατριάρχη μετά τήν Ἅλωση, τόν Γεννάδιο Σχολάριο. Θά θέλετε νά μᾶς δώσετε κάποια στοιχεῖα παραπάνω γιά τό πῶς ἀντιμετώπισε τήν ὅλη κατάσταση πού δημιουργήθηκε μετά τήν Ἅλωση πιά;

ΝΙ: Ὅπως εἶπα προηγούμενως, ὅταν ἔπεσε ἡ Πόλη δέν ὑπῆρχε Πατριάχης στήν Κωνσταντινούπολη. Οἱ κάτοικοι τῆς Πόλεως ὕστερα ἀπό τήν Φερράρα-Φλωρεντία (1438-39) ὅπου ἔγινε ἡ ἕνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, εἶχαν διαιρεθῆ σέ ἑνωτικούς καί ἀνθενωτικούς. Ὁ Γρηγόριος Μάμμας ἐπειδή ἦταν ἑνωτικός εἶχε παραιτηθῆ τό 1450 καί ἔφυγε στήν Ἰταλία. Ὑπάρχει μιά πληροφορία ὅτι τότε ἐξελέγη Πατριάρχης ὁ Ἀθανάσιος Β΄, ἀλλά ἀμφισβητεῖται, γιατί δέν εὑρέθησαν οὔτε καί τά Πρακτικά τῆς ἐκλογῆς του.

Ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητής, ὅταν κατέλαβε τήν Κωνσταντινούπολη βρῆκε μιά πόλη ἀποδεκατισμένη. Σᾶς εἶπα προηγουμένως ὅτι πρίν τήν Ἅλωση κατοικοῦσαν περίπου 50.000 κάτοικοι. Μετά τήν Ἅλωση τῆς Πόλεως σφαγιάσθηκαν καί χάθηκαν πάρα πολλοί κατά τήν πολιορκία, πολλοί αἰχμαλωτίστηκαν καί ἄλλοι ἔφυγαν. Ὁ Σουλτάνος κράτησε μερικές συνοικίες μέ Χριστιανούς. Ἀλλά ἐπειδή δέν ἤθελε νά εἶναι ἄδεια ἡ Πόλη μετέφερε Ρωμηούς ἀπό ἄλλες περιοχές, ἀκόμη καί ἀναγκαστικά. Πάντως, ἕναν αἰώνα μετά τήν Ἅλωση, στά μέσα στοῦ 16ου αἰῶνος, στήν Κωνσταντινούπολη ζοῦσαν περίπου 30.000 οἰκογένειες, δηλαδή περίπου 150.000 ἄνθρωποι.

Μέσα σέ ὅλη αὐτήν τήν προοπτική ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητής ἀναζητοῦσε νά βρῆ ἕναν ἀρχηγό τῶν Ρωμηῶν, δηλαδή ἕναν Πατριάρχη. Εἶχε διαιρέσει τήν ἐπικράτειά του σέ μιλέτ, δηλαδή ἔθνη, ἤτοι Μουσουλμάνους, Ρωμηούς, Ἑβραίους κλπ. καί ἤθελε νά θέση σέ κάθε ἔθνος καί ἕναν ἡγέτη, πού θά δίνη ἀναφορά στόν Μωάμεθ καί νά ἔχη εὐθύνη γιά τήν διοίκηση τῶν Ρωμηῶν.

Ὁ Ράνσιμαν γράφει ὅτι ἀφοῦ ὁ Μωάμεθ ἔκανε μερικές ἔρευνες, κατέληξε στό νά προτείνη ὡς Πατριάρχη τόν Γεώργιο Γεννάδιο Σχολάριο, πού τότε ἦταν μοναχός. Ὅπως εἶπα προηγουμένως, ὁ Σχολάριος ἀκολουθοῦσε τήν παράδοση τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, συμμετεῖχε στήν Σύνοδο τῆς Φλωρεντίας, κατάλαβε ὅμως ὅτι ἐν ὄψει τοῦ ἐπερχόμενου κινδύνου ἔπρεπε οἱ Ρωμηοί νά σταθοῦν στά δικά τους πόδια, στήν δική τους παράδοση. Ἑπομένως, ἦταν ἕνας ἐπιφανής λόγιος, ἦταν σεβαστός ἀπ' ὅλους γιά τήν εὐθύτητά του καί ἐξέφραζε τήν ἀνθενωτική τακτική.

Ὁ Γεώργιος Σχολάριος εἶχε αἰχμαλωτιστεῖ κατά τήν Ἅλωση καί βρισκόταν στήν κατοχή ἑνός πλουσίου Τούρκου στήν Ἀδριανούπολη –ὁ ὁποῖος εἶχε ἐντυπωσιασθῆ ἀπό τήν σοφία του– καί εἶχε ἀπευλευθερωθῆ. Ὅταν ὁ Σουλτάνος διαπίστωσε ὅλα αὐτά τά προσόντα αἰσθάνθηκε ὅτι δέν θά εἶχε ἐπικοινωνία μέ τήν Δύση.

Ἡ ἐνθρόνισή του ἔγινε τήν 5η Ἰανουαρίου 1454. Ὁ Μωάμεθ τοῦ ἔδωσε τά ἐμβλήματα τοῦ ἀξιώματός του, δηλαδή ἄμφια, ποιμαντορική ράβδο καί ἐπιστήθιο σταυρό. Καί τοῦ εἶπε: «ἔσο Πατριάρχης μέ καλή τύχη καί νά εἶσαι βέβαιος γιά τήν φιλία μας καί γιά ὅλα τά προνόμια πού εἶχαν οἱ Πατριάρχες πρίν ἀπό σένα».

Ἔτσι, λοιπόν, ὁ πρῶτος Πατριάρχης τοῦ Γένους μετά τήν Ἅλωση γίνεται Ἐθνάρχης. Ἄρχισε νά συγκροτῆ τήν ἐκκλησιαστική ζωή. Ὁ Μωάμεθ τοῦ ἔδωσε φιρμάνι, μέ τό ὁποῖο τοῦ ἔδινε διάφορα προνόμια, ἤτοι σεβασμό τοῦ προσώπου του, ἀπαλλαγή ἀπό τούς φόρους, ἐλευθερία κινήσεως, ἀσφάλεια στήν κίνησή του καί τό δικαίωμα νά μεταβιβάζη αὐτά τά προνόμια στούς διαδόχους του.

Ὡς Πατριάρχης τοῦ Γένους ἔγινε καί ἀρχηγός τοῦ Ρωμαϊϊκου Μιλέτ, δηλαδή Ἐθνάρχης. Τά Πατριαρχικά δικαστήρια εἶχαν πλήρη δικαιοδοσία γιά ὅλες τίς ὑποθέσεις πού ἀφοροῦσαν τούς Ρωμηούς, δηλαδή γιά γάμους, διαζύγια, ἐπιτροπεία ἀνηλίκων, διαθῆκες κλπ.

Ἑπομένως, ὁ λόγιος αὐτός Πατριάρχης, ἔθεσε τό σχέδιο τῆς συγκροτήσεως καί διατηρήσεως τῆς Ὀρθοδόξου παραδόσεως καί, βεβαίως, ἦταν ἐπιφυλακτικός πρός τήν δύση, ἡ ὁποία στό παρελθόν εἶχε διαψεύσει ὅλες τίς προσδοκίες τῶν Ρωμηῶν γιά βοήθεια ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Κ.Χ.: Σεβασμιώτατε, οἱ Πατριάρχες πού ἀκολούθησαν συνέχισαν τήν ἴδια πορεία;

Θά μπορούσαμε νά ποῦμε δηλαδή ὅτι τό Πατριαρχεῖο κράτησε τήν ὀρθόδοξη πίστη καθ’ ὅλη τή διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας;

ΝΙ: Βεβαίως, αὐτό ἰσχύει κατά βάση. Ὁ ἑκάστοτε Πατριάρχης κληρονομοῦσε ὅλα τά προνόμια τοῦ Ἐθνάρχου, διοργάνωνε τήν ἐκκλησιαστική ζωή, ὕστερα ἀπό τό μεγάλο σόκ τό ὁποῖο ὑπέστησαν ἀπό τήν Ἅλωση τῆς Πόλεως καί τήν ὁλοσχερῆ καταστροφή τῆς Χριστιανικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ κατά τόπους Μητροπολίτες ἦταν ὑπεύθυνοι ἔναντι τοῦ Πατριάρχου νά διευθύνουν τούς Ρωμηούς καί ἦταν καί πρόεδροι τῆς Δημογεροντίας. Διοργάνωσαν τήν λατρεία, ἀνέπτυσσαν ὅπου ἦταν δυνατόν τήν λατρεία καί προστάτευαν τούς Ρωμηούς. Αὐτό τό ἔκαναν μέ πολλές θυσίες, στερήσεις καί ἀντιδράσεις.

Ἁπλῶς ἐδῶ νά ἀναφέρω τό παράδειγμα τοῦ Μεγάλου Πατριάρχου Ἱερεμία Β΄ τοῦ Τρανοῦ, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε 83 χρόνια μετά τήν Ἅλωση (1536-1595) καί ἔγινε Πατριάρχης τό 1572.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι τό 1593 συγκάλεσε Σύνοδο καί ἀποφάσισε νά παροτρύνη τούς Μητροπολίτας νά ἱδρύσουν σχολεῖα στίς Ἐπαρχίες τους γιά νά μαθαίνουν οἱ Ρωμηοί τήν ἑλληνική γλώσσα καί τήν ὅλη παράδοση τοῦ Γένους. Στήν ἀπόφαση αὐτή καθορίζεται ὁ σκοπός τῆς δημιουργίας τῶν Σχολείων, «ὥστε τά θεῖα καί ἱερά γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθεῖν δέ κατά δύναμιν τοῖς ἐθέλουσιν διδάσκειν καί τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις».

Μέχρι τήν ἐποχή τοῦ Ἱερεμίου Β΄ ὑπῆρχε μόνον ἕνα ἑλληνικό ἐκπαιδευτικό Ἵδρυμα στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία, δηλαδή ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή. Τότε ἄνοιξαν 7 ἑλληνικά σχολεῖα, ἤτοι στήν Ἀθήνα, τήν Λιβαδειά, τήν Χίο, τήν Σμύρνη, τίς Κυδωνιές, τήν Πάτμο, τά Ἰωάννινα. Στήν συνέχεια ἵδρυσε καί ἄλλα 40 σχολεῖα σέ ὅλη τήν Ἐπικράτεια.

Ἡ Ἐκκλησία καλλιέργησε σέ μεγάλο βαθμό τήν παιδεία, κρατώντας τήν ἑλληνική γλώσσα καί τήν ὀρθόδοξη παράδοση καί ὅπου δέν ὑπῆρχε ἡ δυνατότητα ἱδρύσεως σχολείων γιά τήν συμπλήρωση περισσοτέρων γνώσεων, εἶχε καθιερωθῆ ἡ μυστική διδασκαλία, διαβάζοντας τό ψαλτήρι, τά μηναῖα καί εἶναι αὐτό πού λέμε «Κρυφά Σχολειά».

Κ.Χ.: Σεβασμιώτατε, στή ροή τοῦ λόγου σας εἴπατε ὅτι ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας συγκάλεσε τή Σύνοδο καί σκεφτόμουν τό ἑξῆς, τό ὁποῖο εἶναι πολύ σημαντικό, συνήθως δέν στεκόμαστε σ’αὐτό. Στά 400 χρόνια τῆς σκλαβιᾶς συνεχίζεται ἡ λειτουργία τῆς Συνόδου. Λέμε πολλές φορές ὁ Πατριάρχης, ἴσως δέν μένουμε λίγο καί στό γεγονός ὅτι συγκαλεῖται ἡ Σύνοδος, συνέρχεται ἡ Σύνοδος, ἀποφασίζει. Δέν εἶναι πολύ σημαντικό ὅτι ἀκόμη καί ἐκεῖνα τά χρόνια ὁ συνοδικός θεσμός

ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ζωντανός;

ΝΙ: Βεβαίως, γίνονταν Σύνοδοι συνεχῶς, καί στό Πατριαρχεῖο, Πατριαρχικές Σύνοδοι, ἀλλά γινόταν καί Σύνοδοι τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Δηλαδή, ὁ ἑκάστοτε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦταν, ὅπως εἶπα, ἐθνάρχης, ἦταν ὁ μόνος ὁ ὁποῖος ἔδινε λόγο στόν Σουλτάνο καί ἐν ὀνόματι καί τῶν ἄλλων Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁπότε στήν συγκεκριμένη ἐδῶ περίοδο, πού εἶναι ὁ Ἱερεμίας ὁ Β΄ ὁ Τρανός, καί ἀνέφερα τήν Σύνοδο τοῦ 1593, εἶναι Σύνοδος ὅλων των Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, δηλαδή ἐννοῶ καί τοῦ Ἀλεξανδρείας καί τοῦ Ἀντιοχείας καί τοῦ Ἱεροσολύμων. Καί ἦταν σημαντική ἡ Σύνοδος αὐτή πού ἀποφάσισε διάφορα ζητήματα μεταξύ αὐτῶν ἦταν καί τό θέμα τῶν σχολείων.

Κ.Χ.: Σεβασμιώτατε, θά θέλατε τώρα νά δοῦμε ποιά ἦταν ἡ στάση τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν Πατριαρχῶν ἀπέναντι στόν Ρωμαιοκαθολικισμό καί τόν Λουθηρανισμό;

ΝΙ: Αὐτό εἶναι ἕνα πολύ ἐνδιαφέρον ἐρώτημα. Γνωρίζουμε ὅτι γιά τήν Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας τό 1438-39, λίγα χρόνια πρίν τήν Ἅλωση, πού ἐπιχειρήθηκε ἡ ἕνωση μεταξύ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί τῶν Λατίνων, ὑπῆρχαν ἀντιδράσεις καί ἐπιφυλάξεις, γιατί οἱ Ὀρθόδοξοι ἔβλεπαν τά λάθη καί τίς αἱρέσεις πού εἰσήγαγαν οἱ Λατίνοι στίς θεολογίες τους.

Αὐτά ὅμως τά λάθη πού προέρχονταν ἀπό τόν Πάπα, τά ἔβλεπαν οἱ ἴδιοι οἱ Χριστιανοί τῆς Δύσεως, γι’ αὐτό στίς ἀρχές τοῦ 16ου αἰώνα, λίγες δεκαετίες μετά τήν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ξέσπασε μιά μεγάλη ἐπανάσταση στήν Εὐρώπη, ἡ ὁποία λέγεται Μεταρρύθμιση. Ὁ Λούθηρος ἀντέδρασε στίς ὑπερβολές τοῦ Πάπα, τό ἴδιο ἔκαναν καί ἄλλοι Μεταρρυθμιστές, ὅπως ὁ Καλβῖνος, ὁ Ζβίγγλιος καί οἱ Ἀγγλικανοί, γιά διαφόρους λόγους ὁ καθένας ἀπό αὐτούς. Ἀπό αὐτήν τήν θρησκευτική ἐπανάσταση συνταράχθηκε συνθέμελα ἡ δυτική Εὐρώπη. Νομίζω ὅτι αὐτό δικαίωσε τούς ὀρθοδόξους ἀνθενωτικούς, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπαν τά λάθη τοῦ Πάπα καί δέν ἤθελαν νά ἑνωθοῦν μαζί του.

Ὁ Στῆβεν Ράνσιμαν στό βιβλίο του «Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐν αἰχμαλωσίᾳ» Β΄ τόμος, περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια πολύ ἐνδιαφέροντα.

Τό πρῶτο κεφάλαιο ἔχει τίτλο «Κωνσταντινούπολη καί Ρώμη». Ἡ Ρώμη ἤθελε τήν ἕνωση μέ τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀλλα οἱ Ὀρθόδοξοι δέν ξεχνοῦσαν τίς προσπάθειες πού ἔκαναν οἱ Πάπες νά καθυποτάξουν τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅπως ἔγινε μέ τήν Δ΄ Σταυροφορία, τό 1204, καί μέ τήν Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας, κυρίως ὅτι δέν τούς βοήθησαν καθόλου νά ἀντιμετωπίσουν τήν ἐπέλαση τῶν Τούρκων.

Τό δεύτερο κεφάλαιο ἔχει τίτλο «Ἡ Λουθηρανική προσέγγιση» καί ἀναλύεται ὅτι οἱ Λουθηρανοί θεολόγοι τῆς Τυβίγγης προσπάθησαν νά προσεγγίσουν τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ὅταν Πατριάρχης ἦταν ὁ Ἱερεμίας ὁ Β’ ὁ Τρανός.

Τότε ἀναπτύχθηκε μιά ἀλληλογραφία μεταξύ τους, ἔγινε ἕνας θεολογικός διάλογος, οἱ Λουθηρανοί διατύπωσαν τίς θεολογικές θέσεις τους, ὁ Πατριάρχης ἀπαντοῦσε μέ ὀρθόδοξα ἐπιχειρήματα καί ἀντέκρουσε τίς ἀπόψεις τους καί τελικά ὁ διάλογος αὐτός δέν εἶχε κάποιο ἀποτέλεσμα.

Τό τρίτο κεφάλαιο ἔχει τίτλο «Ὁ Καλβινιστής Πατριάρχης» καί ἀναφέρεται στόν Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρη, πού ἐξελέγη Πατριάρχης τό 1620. Δηλαδή, στήν ἐποχή του κυκλοφόρησε μιά ὁμολογία ὀρθόδοξου πίστεως μέ καλβινστικές ἀρχές καί ἐφημολογεῖτο ὅτι συντάκτης ἦταν ὁ Πατριάρχης Κύριλλος. Ὑπῆρξαν μεγάλες ἀντιδράσεις ἀπό πλευρᾶς Ὀρθοδόξων, ἀλλά καί ἀπό τούς Ρωμαιοκαθολικούς, οἱ ὁποῖοι δέν ἤθελαν τήν ἐπικοινωνία μεταξύ Ὀρθοδόξων καί Λουθηρανῶν, οἱ Λατίνοι τόν κατηγόρησαν στούς Τούρκους ὅτι ἑτοίμαζε ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων μέ τήν βοήθεια τῶν Ρώσων καί οἱ Τοῦρκοι τόν συνέλαβαν καί τόν στραγγάλισαν.

Τό τέταρτο κεφάλαιο φέρει τίτλο «Τό Ἀγγλικανικό πείραμα». Δηλαδή, διάφοροι ὀρθόδοξοι θεολόγοι πλησίασαν τούς Ἀγγλικανούς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀπομακρυνθῆ ἀπό τόν Πάπα καί ἤθελαν νά ἔχουν σχέση μέ τούς Ὀρθόδοξους. Τότε ἱδρύθηκε ἕνα κοινό Κολλέγιο στήν Ὀξφόρδη, στό ὁποῖο σπούδαζαν καί Ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Ἔγιναν συζητήσεις Ὀρθοδόξων και Ἀγγλικανῶν, κυρίως γιά τόν ὅρο «μετουσίωση» στό Μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἀλλά δέν εὐοδώθηκε αὐτή ἡ προσπάθεια.

Τά ἀνέφερα αὐτά, γιά νά δῆτε ὅτι κατά τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας ἐπεδίωκαν τόσο οἱ Ρωμαιοκαθολικοί ὅσο καί οἱ Προτεστάντες καί Ἀγγλικανοί νά ἔχουν ἐπικοινωνία μέ τούς Ὀρθοδόξους γιά νά τούς προσεταιριστοῦν στόν πόλεμο πού εἶχαν μεταξύ τους, ἀλλά οἱ Ὀρθόδοξοι Πατριάρχες κράτησαν τήν ὀρθόδοξη πίστη.

Μάλιστα δέ καθ’ ὅλη τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας ἔγιναν διάφορες Γενικές Σύνοδοι πού ἔχουν πολύ μεγάλο ἐνδιαφέρον, γιατί στίς ἀποφάσεις τους φαίνεται καθαρά ὅτι κράτησαν τήν ὀρθόδοξη πίστη καί παράδοση. Νά ἀναφέρω τίς

Συνόδους αὐτές.

Τό 1638 ἔγινε Σύνοδος στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπως καί τό 1642 στήν Κωνσταντινούπολη καί στό Ἰάσιο ἐναντίον τῆς Λουκαρείου Ὁμολογίας, οὐσιαστικά ἐναντίον τῶν Προτεσταντῶν. Τό 1672 ἔγινε Σύνοδος στήν Κωνσταντινούπολη καί τά Ἱεροσόλυμα καί ἀπαντήθηκαν ἐρωτήματα πού ἐτέθηκαν ἀπό τούς Ρωμαιοκαθολικούς καί τούς Διαμαρτυρόμενους. Τό 1691 ἔγινε Σύνοδος στήν Κωνσταντινούπολη μέ ἀφορμή τίς ἀπόψεις τοῦ καλβινίζοντος Ἰωάννου Καρυοφύλλη. Τό 1716-25 ἔχουμε τήν ἀπόφαση τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς γιά τούς Ἀγγλικανούς. Τό 1722 ἐκδίδεται Ἐγκύκλιος τῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρός τούς ὀρθοδόξους Ἀντιοχεῖς γιά τήν Λατινική προπαγάνδα. Τό 1727 δημοσιεύθηκε ἡ Ὁμολογία Πίστεως τῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως γιά τήν Λατινική προπαγάνδα. Τό 1836 δημοσιεύθηκε Ἐγκύκλιος τῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατά τῶν Διαμαρτυρομένων Ἱεραποστόλων. Τό 1838 ἔγινε Σύνοδος στήν Κωνσταντινούπολη κατά τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν. Τό 1848 δημοσιεύθηκε ἡ ἀπάντηση τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς στόν Πάπα Πίο Θ΄, ὅπου ἐκτίθενται οἱ θεολογικές διαφορές μεταξύ Ὀρθοδόξων καί Λατίνων.

Ἀπ’ ὅλα αὐτά φαίνεται ὅτι καθ’ ὅλη τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο μαζί μέ τά Πατριαχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ἡ λεγόμενη Τετραρχία, κράτησαν τούς Ρωμηούς μέσα στήν Ὀρθόδοξη Παράδοση καί τήν Ἐκκλησία καί ταυτόχρονα ἔκαναν διάλογο καί μέ τούς Λατίνους καί τούς Προτεστάντες, ὁ ὁποῖος κατά βάση ἔγινε μέσα στά πλαίσια τῆς ὀρθοδόξου θεολογικῆς παραδόσεως. Ἔτσι ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας ἀπό αὐτή τήν πλευρά ἔχει νά ἐπιδείξη ἕνα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον.

Ἐδῶ πρέπει νά ἀναφέρω τήν περίπτωση τοῦ Ἱερεμία τοῦ Β΄ τοῦ Τρανοῦ, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ἔκανε διάλογο μέ τούς Λουθηρανούς θεολόγους τῆς Τυβίγγης καί δέν ἐπηρεάστηκε καθόλου ἀπό τίς δικές τους ἀρχές, ἀλλά ἀρνήθηκε νά εἰσάγη στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία τό νέο ἡμερολόγιο πού καθιέρωσε ὁ Πάπας Γρηγόριος, γιά νά μή γίνη αἰτία προπαγάνδας τῶν Λατίνων στούς Ὀρθοδόξους. Καί στίς δυό περιπτώσεις ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας κράτησε ὀρθόδοξη στάση ἀπέναντι σέ αὐτές τίς προσπάθειες δεισδύσεως στήν ὀρθόδοξη ἀνατολή. Συγχρόνως ἔκανε μιά περιοδεία πού κράτησε περίπου δύο χρόνια στήν Ρωσία, γιά νά ἀποκτήση τήν εὔνοια τοῦ Τσάρου, ὥστε ἐκεῖνος νά πιέση τούς Ὀθωμανούς νά ἀφήσουν τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἐλεύθερη. Κατά τήν περιοδεία αὐτή ἔδωσε καί τήν Πατριαρχική ἀξία καί τιμή στόν Μητροπολίτη Μόσχας τό 1589.

Κ.Χ.: Μᾶς εἴπατε, λοιπόν, Σεβασμιώτατε, ὅτι οἱ Πατριάρχες, σχεδόν στό σύνολό τους μένουν πιστοί στό ὀρθόδοξο δόγμα. Ὅμως ἕνα ζήτημα πού ἀντιμετώπισε ἡ

Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία αὐτήν τήν περίοδο εἶναι καί ἡ ἔλευση μισιοναρίων, τῶν δυτικῶν ἱεραποστόλων δηλαδή, οἱ ὁποῖοι μέ πρόσχημα τήν παροχή οἰκονομικῆς ἤ ἄλλης βοήθειας ἐκεῖνα τά χρόνια ἤ καί χωρίς πρόσχημα σέ μερικές περιπτώσεις, ἐπιχείρησαν νά προσηλυτίσουν τόν λαό. Πῶς ἀντιμετώπισε αὐτό τό ζήτημα τό Πατριαρχεῖο;

ΝΙ: Ὅπως φάνηκε ἀπό τήν προηγούμενη ἀπάντηση, καθ' ὅλη τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας ὑπῆρχαν ἔντονες προσπάθειες διεισδύσεως τῶν δυτικῶν Χριστιανῶν, Λατίνων καί Προτεσταντῶν, μέσα στίς ὀρθόδοξες περιοχές καί ἡ προπαγάνδα ὑπέρ τῶν ἀπόψεών τους. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί τά ἄλλα Πατριαρχεῖα ἀντιδροῦσαν μέ σθένος.

Αὐτή ἡ διείσδυση γινόταν μέ πολλούς τρόπους, ὅπως γιά παράδειγμα μέσα ἀπό τίς διπλωματίες, τούς πρεσβευτές τῶν διαφόρων δυτικῶν κρατῶν πού ἦταν στήν Κωνσταντινούπολη καί σέ ἄλλα τμήματα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατίας. Οἱ πρεσβευτές τῶν δυτικῶν κρατῶν προσπαθοῦσαν νά πιέσουν καί νά ἐπηρεάσουν τήν Ὑψηλή Πύλη μέ διαφόρους τρόπους, γιά νά ἔχουν ἐλευθερία κινήσεων καί νά ἐνεργοῦν προσηλυτιστικά.

Ἐπί πλέον δημιουργήθηκαν διάφορες κινήσεις μισιοναρίων, δηλαδή Ἱεραποστόλων, οἱ ὁποῖοι ἀσκοῦσαν μία ἱεραποστολή μεταξύ τῶν Ὀρθοδόξων γιά νά προσηλυτίσουν τούς Ὀρθοδόξους στίς παραδόσεις τους καί στίς ὁμολογίες τους. Αὐτό ἔγινε καί κατά τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας καί μετά τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Γιά τό θέμα τῶν μισιοναρίων ἔκανε σπουδαία ἔρευνα ὁ ἀείμνηστος π. Γεώργιος Μεταλληνός, ὁ ὁποῖος ἀνέλυσε τά θέματα αὐτά σέ πολλά βιβλία του. Ἀναφέρει ὅτι ἀπό τόν 19ο αἰώνα πιό ὀργανωμένα γίνεται ἐπέκταση τῶν προτεσταντικῶν αὐτῶν Ὁμολογιῶν στόν ἑλληνικό χῶρο. Πρόκειται γιά ἱεραποστολικές ἑταιρεῖες Διαμαρτυρομένων Μισιοναρίων, οἱ ὁποῖες ἐμφανίσθηκαν πρίν τό 1821 στόν ἑλλαδικό χῶρο πού προέρχονταν ἀπό τήν Μάλτα καί εἶχαν ὡς κέντρα δράσεως τήν Ζάκυνθο, τήν Κέρκυρα, τήν Σύρο, τήν Σμύρνη. Ἐπίσης, δημιουργήθηκε καί ἡ λεγόμενη Φιλεκπαιδευτική Ἑταιρεία γιά ἐκπαίδευση γιά προτεσταντικό κατηχητικό. Μεταξύ αὐτῶν ἐργάσθηκαν καί ἡ Γερμανόφωνη Εὐαγγελική Ἐκκλησία, οἱ Πεντηκοστιανοί κ.ἄ..

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο βλέποντας ὅλες αὐτές τίς κινήσεις, ἀντιδροῦσε μέ Συνόδους, μέ Ἐγκυκλίους, μέ ἀποφάσεις, μέ ἐνέργειες τῶν κατά τόπους Μητροπολιτῶν, μέ τά Μοναστήρια, μέ τούς Νεομάρτυρες. Πρόκειται γιά ἕναν πραγματικό ἄθλο. Γιατί ἐνῶ τό Πατριαρχεῖο δραστηριοποιεῖτο μέσα στήν σκληρή δουλεία, ἐν τούτοις ὅμως ἔκανε ταυτόχρονα καί ἀγώνα διατηρήσεως τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, μέ ὅλες αὐτές τίς ἱεραποστολικές κινήσεις καί προπαγάνδες,

πού προέρχονταν ἀπό δυτικούς Χριστιανούς.

Κ.Χ.: Σεβασμιώτατε, ἕνα ἄλλο θέμα πού θά θέλαμε νά συζητήσουμε σήμερα μαζί σας εἶναι καί τό φαινόμενο τοῦ Διαφωτισμοῦ. Θά θέλαμε νά σᾶς ρωτήσουμε τό ἑξῆς: Τό φαινόμενο τοῦ Διαφωτισμοῦ θεωρεῖτε ὅτι δημιούργησε πρόβλημα; Γνωρίζουμε παραδείγματος χάρη ὅτι ἐπηρέασε τόν συγγραφέα τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας» καί ἄλλους. Τελικά τί εἶχε νά ἀντιτάξη ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία; Χρειαζόταν ὁ Ὀρθόδοξος Ἕλληνας τόν δυτικό Διαφωτισμό;

ΝΙ: Ὁ Διαφωτισμός ἀναπτύχθηκε τέλος 17ου αἰῶνος καί τόν 18ο αἰώνα στήν δυτική Εὐρώπη, ὡς ἀντίδραση στήν νοοτροπία τοῦ Πάπα καί στόν δυτικό σχολαστικισμό τῶν Λατίνων. Προηγήθηκε, βέβαια, ὁ Νομιναλισμός, τόν 14ο αἰώνα, ἡ Ἀναγέννηση τόν 15ο αἰώνα, ἡ Μεταρρύθμιση τόν 16ο αἰώνα καί ἔφθασε στόν Διαφωτισμό τόν 17ο καί 18ο αἰώνα. Ὅπως βλέπετε ὁλόκληρη ἡ Εὐρώπη συνταράχθηκε ἀπό τήν σχολαστική θεολογία πού ἀναπτύχθηκε τόν 11ο μέ 13ο αἰώνα καί ἀπό τήν ἀλαζονεία τοῦ Πάπα.

Ὁ Διαφωτισμός διακρίνεται σέ πολλά ρεύματα. Εἶναι ὁ Ἀγγλικός Διαφωτισμός, τοῦ Τζών Λόκ καί τοῦ Ντέϊβιντ Χιούμ, ὁ Γαλλικός Διαφωτισμός μέ τόν Βολταῖρο καί ἄλλους, ὁ Ἰταλικός Διαφωτισμός πού ἐκφράσθηκε ὡς ἀντικληρικαλισμός, καί ὁ Γερμανικός Διαφωτισμός, πού ἐκφράσθηκε ὡς Γερμανικός ἰδεαλισμός μέ τόν Κάντ, τόν Σέλλιγκ κλπ.

Γενικά, ὁ Διαφωτισμός ἔδωσε βαρύτητα στίς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τήν λογική ἐπεξεργασία, στήν παιδεία, τήν ἐλευθερία ἀπό τήν θρησκεία κλπ.

Ἦταν ἐπόμενο, ὅτι τά ποικίλα αὐτά ρεύματα τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἐπηρέασαν κατά ποικίλους βαθμούς καί ὀρθοδόξους Ἕλληνες οἱ ὁποῖοι ἐσπούδαζαν στά διάφορα Κέντρα, ὅπως Βενετία, Βιέννη, Ἀγγλία, κλπ. Ἀλλά ἐπειδή εἶχαν καί τήν ὀρθόδοξη ὑποδομή, ἦταν διαφορετικός ἀπό τά ἄλλα ρεύματα τά ὁποῖα ἐπικρατοῦσαν στήν Δύση.

Ἀναφέρατε προηγουμένως τήν «Ἑλληνική Νομαρχία». Πρόκειται γιά ἕνα βιβλίο, τό ὁποῖο ἐκδόθηκε τό 1806 καί ὡς χῶρος ἐκδόσεως γράφεται στό ἐξώφυλλο ἡ Ἰταλία. Ὅμως φαίνεται δέν ἐκδόθηκε στήν Ἰταλία, γιατί ποτέ δέν βάζουν ὡς τόπο ἐκδόσεως μιά χώρα, ἀλλά πιθανόν ἐκδόθηκε στό Παρίσι. Ὁ ἄγνωστος συγγραφεύς του ὁμιλεῖ μέ πάθος γιά τήν ἐλευθερία, γιά τήν παιδεία τοῦ Γένους, στρέφεται ἐναντίον τοῦ Ὀθωμανοῦ κατακτητοῦ, ἀλλά εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπό διαφωτιστικές ἀρχές καί κυρίως προτεσταντικές ἀρχές. Αὐτό φαίνεται ἀπό τό ὅτι εἶναι πολύ ἐπιθετικός πρός τήν Ἐκκλησία, χρησιμοποιεῖ πολύ σκληρά καί ὑπερβολικά παραδείγματα, γιά τούς Ἱεράρχες, οἱ ὁποῖοι ἀγωνίζονταν νά διαφυλάξουν 400 καί

500 χρόνια σκλαβιᾶς τήν ὀρθόδοξη Παράδοση, καταφέρεται ἐναντίον τῶν νηστειῶν, τῶν λειψάνων, τῶν εἰκόνων, τῶν λιτανειῶν, ἐνῶ αὐτά ἦταν ἐκεῖνα πού κράτησαν τούς Ρωμηούς στήν πίστη τους, παρά τίς πιέσεις τῶν Τούρκων καί τίς ἐπιδράσεις τῶν Λατίνων καί τῶν Προτεσταντῶν.

Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή θέλω νά τονίσω ὅτι σχεδόν τήν ἴδια ἐποχή ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης συνέγραψε καί κυκλοφόρησε τό βιβλίο του Νέο Μαρτυρολόγιο, τό 1794, στό ὁποῖο περιγράφονται οἱ βίοι τῶν Νεομαρτύρων, καί οἱ ὁμολογίες πού ἔδιναν ἐνώπιον τῶν Τούρκων καί φυσικά καί ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο μαρτύρησαν. Αὐτό ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στό νά παραμείνουν οἱ Ρωμηοί σταθεροί στήν παράδοσή τους καί νά μήν ἀλλαξοπιστήσουν, γιατί τότε θά ἔχαναν ὄχι μόνον τήν ὀρθόδοξη πίστη, ἀλλά καί τήν ἑλληνική γλώσσα.

Ὅταν συγκρίνη κανείς τά δύο αὐτά βιβλία, δηλαδή τήν Ἑλληνική Νομαρχία τοῦ ἀγνώστου συγγραφέως, πού μᾶλλον ἦταν ὁ Ἰωάννης Κωλέττης ὁ μετέπειτα Πρωθυπουργός τῆς Ἑλλάδος, καί τό Νέο Μαρτυρολόγιο τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, βλέπει τήν μεγάλη διαφορά μεταξύ τους καί καταλαβαίνει ὅτι τελικά τό Νέο Μαρτυρολόγιο ἔπαιξε σημαντικότερο ρόλο στό νά παραμείνουν οἱ Ρωμηοί Ὀρθόδοξοι καί Ἕλληνες καί νά ἀγωνιστοῦν στήν συνέχεια γιά τήν ἀποτίναξη τῆς σκλαβιᾶς.

Κ.Χ.: Σεβασμιώτατε, μετά τήν Ἐπανάσταση, ἄν θελήσουμε νά κάνουμε ἕνα χρονικό ἅλμα, μετά τήν Ἐπανάσταση τί εἴδους διχασμός δημιουργήθηκε;

ΝΙ: Ὅταν ἄρχισαν νά διοργανώνονται οἱ Ἕλληνες μετά τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ὑπῆρξαν πολλές συγκρούσεις μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν ρευμάτων, ὅπως τοῦ ρεύματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως μέ τήν ρωμέϊκη συνείδηση καί τοῦ ρεύματος τοῦ δυτικοῦ Διαφωτισμοῦ. Αὐτό φαίνεται καθαρά στίς συγκρούσεις μεταξύ τῶν στρατιωτικῶν καί τῶν πολιτικῶν.

Ἤδη ἀπό τά πρῶτα Συντάγματα στίς πρῶτες Συνελεύσεις προσπαθοῦσαν νά καθορίσουν ποιοί θά λέγονται Ἕλληνες. Ἀκριβῶς αὐτή ἡ συζήτηση δείχνει ὅτι προσπαθοῦσαν νά βροῦν μιά ταυτότητα, τό τί σημαίνει Ἕλληνες πού θά κατοικοῦσαν στό ἑλληνικό αὐτό κράτος. Γι’ αὐτό καί ὁ Σπυρίδων Τρικούπης, ὁ ὁποῖος θεωρεῖτο ὁ ἱστορικός τῆς Ἐπαναστάσεως, κάνει λόγο γιά «ἐπανάσταση καί ἀποστασία», δηλαδή ἀπέκτησαν τήν ἐλευθερία ἀπό τούς Τούρκους, ἀλλά ἀπομακρύνθηκαν ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι μετά τήν δολοφονία τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, ὁ ὁποῖος ἦταν ὀρθόδοξος Κυβερνήτης καί ἐξέφρασε καί τήν Ρωσική πολτική, οἱ δυτικές Δυνάμεις ἐξέλεξαν ὡς βασιλέα τόν Ὄθωνα, πού ἦταν Ρωμαιοκαθολικός καί μέχρι

τήν ἐνηλικίωσή του ὅρισαν μιά τριμελῆ ἀντιβασιλεία πού ἦταν Προτεστάντες. Αὐτό εἶναι πολύ σημαντικό γιά νά δοῦμε τό κλίμα στό ὁποῖο βρέθηκαν οἱ Ἕλληνες μέ τήν συγκρότηση τοῦ πρώτου Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Στό σημεῖο αὐτό θά πρέπει νά σημειώσω ἕνα κατά τήν γνώμη μου πολύ σημαντικό βιβλίο τῆς Ἕλλης Σκοπετέα, μέ τίτλο «Τό πρότυπο Βασίλειο καί ἡ μεγάλη Ἰδέα». Αὐτό τό βιβλίο δείχνει τόν διχασμό πού ἐπικρατοῦσε στό πρῶτο ἑλληνικό Κράτος. Ἀπό τήν μιά μεριά ἤθελαν νά δημιουργηθῆ ἕνα πρότυπο βασίλειο στήν Ἀνατολή, ὅπως τό ἐξέφρασε ὁ Βασιλεύς Γεώργιος στήν προκήρυξή του στόν ἑλληνικό λαό τό 1863, πού θά εἶναι ἕνα «ἁπλό συνώνυμο τοῦ σύγχρονου εὐρωπαϊκοῦ κράτους». Ἀπό τήν ἄλλη μεριά εἶναι «ἡ Μεγάλη Ἰδέα», τῆς ὁποίας ἐμπνευστής ἦταν ὁ Ἰωάννης Κωλέτης σέ μιά ἀγόρευσή του στήν Βουλή στίς 14 Ἰανουαρίου τοῦ 1844, πού ἀπέβλεπε στήν ἐπέκταση τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους μέ ἀναφορά τήν Κωνσταντινούπολη.

Ἔτσι, ἀπό τήν συγκρότηση τοῦ πρώτου Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐπικρατεῖ μιά ἰδεολογική σύγχυση στόν λαό γιά τό ποιό εἶναι τό κέντρο, ἡ Ἀθήνα ἤ ἡ Κωνσταντινούπολη; Ἔτσι, ἀμέσως μετά τήν Ἐπανάσταση καί τήν συγκρότηση τοῦ πρώτου Ἑλληνικοῦ Κράτους γίνεται ἕνας διχασμός στήν συνείδηση τοῦ Γένους. Αὐτό φαίνεται στήν συζήτηση πού ἔγινε γιά τό ποιά εἶναι τά σύνορα τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους, γιά τούς αὐτόχθονες Ἕλληνες καί τούς ἑτερόχθονες Γραικούς-Ρωμηούς, γιά τούς ἐντός καί τούς ἐκτός τοῦ Κράτους Ἕλληνες, γιά τούς Ἑπτανησίους καί τούς Φαναριῶτες, γιά τούς Ἕλληνες καί τούς Εὐρωπαίους, γιά τήν Μεγάλη Ἰδέα καί τούς Βαλκανικούς λαούς.

Πρόκειται γιά μιά μεγάλη ἰδεολογική καί ἐθνική σύγκρουση, ἡ ὁποία φθάνει μέχρι τίς ἡμέρες μας. Οἱ δυτικές Δυνάμεις, ἀποδέχθηκαν τήν συγκρότηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους μέ τρεῖς βασικές προϋποθέσεις. Ἡ πρώτη νά ἀποδεσμευθῆ ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἡ δεύτερη νά συνδεθῆ μέ τήν ἀρχαία Ἑλλάδα καί ἡ τρίτη νά προσανατολισθῆ πρός τήν Εὐρώπη, δηλαδή ἔδωσαν μιά καινούρια ταυτότητα στούς Ἕλληνες. Αὐτή ἡ ἐθνική καί ἰδεολογική σύγχυση ἐπικρατεῖ μέχρι τίς ἡμέρες μας.

Αὐτό σημαίνει ὅτι ἐπικράτησε καί ἐπικρατεῖ ἡ διαπάλη μεταξύ Ρωμηῶν καί δυτικοποιημένων Ἑλλήνων.

Κ.Χ.: Σεβασμιώτατε, σκεφτόμαστε ὅτι τελικά ἄν δέν γνωρίζουμε τήν ἱστορία καί ἄν δέν ἐμβαθύνουμε σ’ αὐτήν, δέν μποροῦμε νά ἐξηγήσουμε καί σύγχρονα θέματα καί ζητήματα.

Ν.Ι.: Φυσικά δέν μποροῦμε, γιατί ἐδῶ στήν Ἑλλάδα τόν τελευταῖο καιρό, καί

πάντοτε, ὅλα αὐτά τά χρόνια, ὑπάρχουν αὐτές οἱ δύο παραδόσεις. Εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔλκονται ἀπό διαφωτιστικές ἀρχές, ἀπό τόν Διαφωτισμό ἤ ἀπό ἄλλα προτεσταντικά ρεύματα τά ὁποῖα κυκλοφοροῦν στήν Εὐρώπη, καί οἱ ἄλλοι εἴμαστε ἐμεῖς, οἱ ὁποῖοι βεβαίως εἴμαστε στήν Εὐρώπη, δέν εἴμαστε ἐναντίον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ προσανατολισμοῦ, ἀλλά θέλουμε νά στηριχθοῦμε στίς ρωμαΐϊκες καί ὀρθόδοξες παράδοσεις.

Καί τό βλέπουμε αὐτό καθαρά. Συνήθως αὐτοί οἱ ὁποῖοι μᾶς διοικοῦν ἔχουν διαφωτιστικές καί σύγχρονες εὐρωπαϊκές ἀρχές καί ἀγνοοῦν ἐν πολλοῖς τήν ρωμαΐϊκη παράδοση. Καί ὁ λαός, ὁ ὁποῖος ἐκκλησιάζεται, ὁ ὁποῖος ἔχει σχέση μέ τό Ἅγιον Ὄρος, μέ τά Μοναστήρια, μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἐμπνέεται ἀπό τίς ρωμαΐϊκες παραδόσεις. Ἐδῶ, λοιπόν, πρέπει νά δοῦμε ὅλη αὐτή τήν διαφορά πού ὑπάρχει μεταξύ μας.

Καί ἄν θέλετε, ἐπειδή καταλαβαίνω ὅτι περνάει καί ἡ ὥρα, νά διαβάσω, ὡς ἐπίλογο αὐτῶν πού ἤθελα νά πῶ, μιά παρατήρηση τοῦ Στῆβεν Ράνσιμαν στό τέλος τοῦ ὀγκώδους βιβλίου του γιά τήν «Μεγάλη Ἐκκλησία ἐν αἰχμαλωσίᾳ», πού ἀναφέρεται στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, γιατί εἴπαμε ὅτι πολύ σημαντικό ρόλο ἔπαιξαν οἱ Πατριάρχες καί τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί πρίν τήν Ἅλωση καί μετά τήν Ἅλωση, καθ’ ὅλη τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, καί στήν συνέχεια καί ἀκόμη τώρα παίζει πάρα πολύ σημαντικό ρόλο. Γράφει, λοιπόν, ὁ Στῆβεν Ράνσιμαν:

«Τό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως δέν συνῆλθε ποτέ ἀπό τά γεγονότα τοῦ 1821. Ὁ Πατριάρχης ἐξακολούθησε νά παραμένει ἐπί κεφαλῆς τοῦ ὀρθοδόξου μιλέτ, ἀλλά ἡ διοίκησή του ὑφίστατο στενότερη ἐπίβλεψη καί οἱ ἐξουσίες του περιορίζονταν σταθερά».

Ἀκολούθησε ἡ συγκρότηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, οἱ πόλεμοι τοῦ 1912-1913 καί ἡ Μικρασιατική Καταστροφή. Καί γράφει στήν συνέχεια:

«Ἡ ἀντίληψη τοῦ (Κεμάλ) Ἀτατούρκ περί διακυβερνήσεως δέν εἶχε θέση γιά τά μιλιέτ. Ἔκτοτε ἡ ἐξουσία τοῦ Πατριάρχη ὑπῆρξε καθαρῶς ἐκκλησιαστική: Ἔγινε ἁπλῶς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος μιᾶς φθίνουσας θρησκευτικῆς κοινότητας σέ ἕνα κοσμικό κράτος, τοῦ ὁποίου οἱ κυβερνῆτες δυσπιστοῦσαν πρός αὐτόν καί τόν ἀντιπαθοῦσαν γιά τήν πίστη του καί γιά τήν φυλή του. Τό ποίμνιό του, πού περιορίσθηκε τώρα μέσα στήν Τουρκία, στήν Ἰνστανμπούλ –τό ὄνομα Κωνσταντινούπολη ἀπογορεύθηκε– καί στά προάστειά της, μποροῦσε νά ἀποβλέπει σέ αὐτόν μόνον γιά ἠθική καθοδήγηση καί παρηγοριά. Ἡ κατάστασή του κάθε ἄλλο παρά βελτιώθηκε κατά τίς ἑπόμενες δεκαετίες», καταλήγει ὁ Ράνσιμαν. Καί αὐτό εἶναι ὄντως μιά μιά τραγική διαπίστωση καί φυσικά πρέπει νά χαροῦμε γιά τήν ἐλευθερία μας, γιά τήν συγκρότηση τοῦ Κράτους μας, ἀλλά δέν πρέπει νά ἀπομακρυνόμαστε ἀπό τό

Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, νά τό σεβόμαστε καί νά τό ἀγαποῦμε, γιατί ἔχυσε πάρα πολύ αἷμα καί ἔκανε πολλούς ἀγῶνες, γιά νά διατηρήση καί τήν Ὀρθόδοξη Παράδοση καί γιά νά παραμείνη ἡ Ὀρθοδοξία σέ αὐτόν τόν τόπο, ἡ Ρωμαΐϊκη Παράδοση.

Κ.Χ.: Σεβασμιώτατε, σᾶς εὐχαριστοῦμε πολύ.

Ν.Ι.: Νά εἶστε καλά, καί ἐγώ εὐχαριστῶ γιά τήν συνομιλία.–